

Dr hab. Mirosław Sadowski prof. nadzw. UWr

e-mail: miroslaw.sadowski@uwr.edu.pl

Wrocław, 23 marca 2020 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej magistra Pawła Lesińskiego

Państwo w myśli Roberta von Mohla
Lublin 2020 (s. 368).

1. *Temat pracy doktorskiej*

Wybór tematu dysertacji doktorskiej dokonany przez Pana mgra Pawła Lesińskiego wydaje się być w pełni uzasadniony, albowiem kwestia dotycząca koncepcji państwa w poglądach niemieckiego prawnika i filozofa, nie doczekała się do tej pory szerszego opracowania w języku polskim, a monografie niemieckie mocno trącą myszką. Z pełnym przekonaniem można stwierdzić, że w Polsce brakowało monografii poświęconej tej problematyce i analizującej ją w sposób obszerny i wyczerpujący. W mojej ocenie ukazanie zagadnienia dotyczącego pojęcia państwa w poglądach Roberta von Mohla, ze szczególnym uwzględnieniem teorii i praktyki działania państwa prawnego, w znacznym stopniu poszerza naszą wiedzę w tej materii, a ponadto wskazuje pewne praktyczne aspekty pozwalające na odniesienie się do palących problemów współczesności. Z tych względów uważam, że przedłożona przez Autora rozprawa świadczy o Jego umiejętności dokonania wyboru naukowo ważnego przedmiotu swoich rozważań i stanowi zarazem próbę opracowania istotnego problemu badawczego, jak też przyczynia się do ewidentnego wypełnienia luki, nie tylko w obszarze eksploracji wzajemnych relacji pomiędzy państwem policyjnym a państwem prawnym, zatem kwestii niezwykle aktualnych w bieżącym dyskursie publicznym, ale także tworzy interesujący przyczynek do zgłębienia wiedzy na ten temat.

Kończąc ten punkt swoich rozważań, pragnę podkreślić, że Autor zrealizował w sposób bardzo dobry podjęty temat badawczy, zaś treść rozprawy odpowiada w pełni tematowi.

2. Konstrukcja pracy

Praca składa się z pięciu rozdziałów, poprzedzonych obszernym wstępem i opatrzonych solidnym zakończeniem. Wstęp wprowadza w problematykę rozprawy doktorskiej i wskazuje cele badawcze jakie postawił przed sobą mgr Lesiński i krótko charakteryzuje treść poszczególnych rozdziałów. Ponadto we Wstępie do rozprawy jej Autor stara się uzasadnić wybór tematu pracy.

Rozdział pierwszy (s. 15-78) stanowi swego rodzaju wprowadzenie do zasadniczych wątków rozprawy. Jak deklaruje doktorant jego celem jest „nakreślenie ogólnego obrazu politycznego i społecznego obszaru państw niemieckich w wieku XIX”. Ponadto Autor prezentuje poglądy pięciu myślicieli których koncepcja państwa najbardziej wpływała na ówczesny dyskurs naukowy. P. Lesiński trafnie wskazał tutaj następujących uczonych: Karla Ludwiga von Hallera, Friedricha Juliusa Stahla, Adama Müllera, Karla von Rottecka i Karla Theodora Welckera.

Rozdział II (s. 79-158) jest swoistym wstępem do Mohlowskiej koncepcji państwa. Doktorant prowadzi w tej części dysertacji dociekania nad koncepcją społeczeństwa i „naukami państwowymi” w ujęciu swojego bohatera.

Rozdział III (s. 159-211) dotyczy pojęcia państwa w doktrynie von Mohla. W tej części Autor prowadzi rozważania odnoszące się do genezy państwa, jego definiowania i klasyfikacji. Z kolei idei państwa prawnego w teorii i praktyce działania politycznego dotyczy rozdział IV (s. 212-289), w mojej ocenie jest to kluczowy rozdział dysertacji. Doktorant poddał w nim analizie kwestie dotyczące powstania i znaczenia państwa prawnego, wzajemne relacje pomiędzy jednostką i państwem prawnym, problem źródeł prawa i zagadnienia dotyczące miejsca i roli administracji w państwie prawnym. Ostatni, V rozdział rozprawy (s. 290-326) wnikliwie analizuje problematykę władzy państwowej i sposoby jej sprawowania. Szczególnie interesujące wydają się być tutaj poglądy von Mohla na ideę parlamentaryzmu, praw wyborczych i jego krytyczna ocena demokratycznego modelu państwa.

Zaproponowaną przez Doktoranta konstrukcję rozprawy uważam za w pełni poprawną, zaś cały przyjęty przez niego układ pracy nie budzi zastrzeżeń, jest bowiem adekwatny tak do tematu jak i celu pracy. Moim zdaniem należy wysoko ocenić dokonania Autora w tej materii.

3. Źródła i opracowania

Dokonany przez Autora wybór materiałów źródłowych i publikacji świadczy o dobrej orientacji w literaturze przedmiotu i umiejętności wyselekcjonowania pozycji przydatnych dla podjętego tematu. Należy zaznaczyć, iż Doktorant wykorzystał chyba wszystkie ważne dla rozważanej przez niego problematyki prace, zwłaszcza te opublikowane w języku niemieckim. Nie budzi również niedosytu dobór pozycji polskojęzycznych. Są one wyselekcjonowane w sposób staranny i rozważny.

Magister Lesiński poruszał się nie tylko w obszarze doktryn politycznych i prawnych, ale podejmował również problematykę ekonomii, filozofii czy historiozofii co przekonuje, że wnikliwie i szeroko zbadał literaturę dotyczącą koncepcji swojego bohatera, co pozwoliło mu ocenić jego poglądy z szerokiej perspektywy.

Na pochwałę zasługuje bardzo dobra znajomość źródeł, wśród których magistrant porusza się z dużą swobodą i znajomością, niełatwego przecież tematu.

4. Strona formalna

Strona warsztatowa rozprawy nie tylko nie budzi żadnych zastrzeżeń i uwag krytycznych, ale wprost przeciwnie zasługuje na jak najwyższe uznanie i pochwałę. Doktorant niezwykle starannie i skrupulatnie wykonał swoją pracę od strony formalnej. Nie tylko przypisy ale i bibliografia sporządzone są kompetentnie, a szata graficzna charakteryzuje się starannością i przejrzystością, również korekta, poza kilkoma drobiazgami, nie budzi zastrzeżeń. Szczególnie chciałbym pochwalić Autora za sposób tworzenia przypisów, które w jego ujęciu nie są suchą wyliczanką wykorzystanych pozycji bibliograficznych, ale stanowią inteligentne i logiczne uzupełnienie treści zawartych w zasadniczej części rozprawy. Są swoistym dialogiem z treścią główną, a jest to rzadka umiejętność w dzisiejszych czasach.

Trzynasty już raz jestem recenzentem rozprawy doktorskiej, ale dopiero po raz drugi oceniam pracę napisaną tak dobrym stylem i bardzo dobrą polszczyzną. Autor świetnie władający językiem polskim pomaga lepiej zrozumieć trudną tematykę dysertacji. Da się wyczuć, że pisanie sprawia mu przyjemność. Przyjęty przez niego styl, nigdy nie przekracza granic dobrego smaku, co czyni lekturę tekstu jeszcze bardziej zajmującą dla czytelnika. Podkreślę to raz jeszcze, czytanie rozprawy doktorskiej mgra Lesińskiego było dla mnie przyjemnością.

już na wstępie mojej merytorycznej oceny rozprawy doktorskiej chciałbym wyrazić podziękowania, że przedstawiła mi do oceny rozprawę doktorską ocenianą jednoznacznie pozytywnie. Przyjęte przez Autora założenia metodologiczne: metoda historyczno-opisowa, komparatystyczna i analityczna zostały z wielką umiejętnością wykorzystane w rozprawie. Należy dodać, że nie zawsze było to łatwym zadaniem. O dużych umiejętnościach młodego badacza świadczy również wykorzystanie metody analizy lingwistycznej, którą posłużył się przy tłumaczeniu tekstów niemieckojęzycznych. Wysoce oceniam jego dokonania w tym obszarze. Na podstawie dysertacji pytania badawcze doktorant odpowiedział w bardzo dobry i precyzyjny sposób. Z treści pracy przebiega wyraźna sympatia Autora dla von Mohla, jednakże

państwo?
 urządzone nowoczesne (w XIX wieku) i odpowiadające wysokiemu poziomowi rozwoju *badan*. Punktem wyjściowym dla rozważań P. Lesińskiego jest pytanie jak zatem powinno być na państwo, a dokonana przez niego próba ich syntezy stanowi *fascynujący i inspirowany obiekt* von Mohla stanowią swoisty pomost pomiędzy dwoma wielkimi epokami w dziejach poglądów nawiązują do liberalnej idei *Rechtsstaat*. W przekonaniu Autora rozprawy doktorskiej poglądy dorobku dwóch epok: czasów absolutyzmu i idei *Polizeistaat* z drugiej strony, z drugiej zaś bohatera jego dysertacji w odniesieniu do rozumienia roli państwa w życiu jednostek czerpią z Ponadto w oparciu o analizę wydarzeń historycznych pragnie on wykazać, że koncepcje dowiedzieć, iż niemiecki uczyony postzegał państwo w sposób racjonalny i kompleksowy. *syntezą i omówienie poglądów Roberta von Mohla na państwo*. Doktorant zapowiada, że badawcze, jakie przed sobą postawił. Jak sam deklaruje głównym celem była *kompleksowa* Autor rozprawy doktorskiej w sposób jak najbardziej prawidłowy sformułował cele

V. Strona merytoryczna

Autora.
 czytelnik. W mojej ocenie przedstawiony spis treści jest bardzo precyzyjny i przemyślany przez prawa i nierządki liczą wiele stron, tworząc swoisty gąszcz w którym może się zagubić niejedną kazuistyczny, co powoduje, że często przypominają one kiepskie podręczniki dla studentów dzisiejszych czasach wielu Autorów prac doktorskich przedstawia go w sposób nadmiernie Ponadto pragnę wyrazić uznanie za przejrzysty spis treści, uważam bowiem, że w

nie rezygnuje on z krytycyzmu wobec niektórych poglądów swojego bohatera, wskazując np. na brak konsekwencji w jego poglądach (s.246).

Wracając do postawionych przez doktoranta pytań badawczych należy stwierdzić, że udzielił na nie prawidłowych i bardzo dobrze uargumentowanych odpowiedzi. P. Lesiński trafnie wywiódł, że Robert von Mohl był myślicielem czasów przełomu, a jego propozycje dotyczące ustroju państwa i jego funkcjonowania łączą rozwiązania wypracowane w dobie absolutyzmu (Polizeistaat) z postulatami, które pojawiają się w czasach dominacji liberalizmu (Rechtsstaat). Doktorant umiejętnie wykazał, że jego bohater w niektórych obszarach nauki był prekursorem, wskazując np. dokonania myśliciela z Wirtembergii na gruncie socjologii, zwłaszcza na polu dostrzeżenia *Soziale Frage*. W tym miejscu chciałbym sformułować moje pierwsze pytanie do doktoranta: czy von Mohl znał, a jeśli tak, to czy odnosił się do koncepcji społecznych podnoszonych przez biskupa Moguncji Wilhelma Emanuela von Kettelera, a zwłaszcza czy bliskie było mu podejście Kettelera do liberalizmu i kwestii społecznej? Czy znał pomysły *Görreskreis*, którego inicjator, zdaniem Franciszka Ryszki, „budował jakby pomost między liberalizmem a romantyzmem”. (por. np. M. Sadowski, *Państwo w doktrynie papieża Leona XIII*, bmv. 2002, s. 37-41).

P. Lesiński w przekonujący sposób udowodnił swoją zasadniczą tezę rozprawy zgodnie z którą idea państwa jest u von Mohla ideą kompleksową mieszczącą się w obrębie wypracowanego przez tego uczonego systemu nauk państwowych, na który składało się szereg obszarów. Niezwykle interesujące są rozważania doktoranta dotyczące Mohlowskiej idei państwa prawnego. Autor rozprawy dobrze i przekonująco uzasadnił, że dla von Mohla państwo pełniło służebną rolę wobec ogółu mieszkańców, poprzez zapewnienie im bezpieczeństwa prawnego i wsparcia, przy zastosowaniu zasady subsydiarności, w realizacji celów życiowych i jak najpełniejszego rozwoju. Doskonale dostrzec to można właśnie w jego poglądach na pomocniczą, a nie opiekuńczą rolę państwa, które ingeruje w życie swoich obywateli tylko wtedy, gdy nie są oni w stanie poradzić sobie sami. Dla von Mohla nowoczesne państwo, odpowiadające stopniowi rozwoju swojego i swoich obywateli to państwo, które stosuje regułę złotego środka używając dla realizacji swoich zadań sposobów i metod wypracowanych zarówno przez myśl absolutyzmu (Polizeistaat) i liberalną (Rechtsstaat). Doktorant w bardzo dobry sposób wykazał w rozprawie ten swoisty szpagat intelektualny von Mohla, który opowiadał się szeroką gamą praw obywatelskich, a jednocześnie bliskie mu były idee monarchistyczne oraz niechęć, albo przynajmniej ostrożność wobec demokracji i powszechnego prawa wyborczego oraz Monteskiuszowskiej idei podziału władz.

Niezmiernie interesujące są wywody doktoranta zawarte w zakończeniu, w których zasadnie dowodzi on, że wypracowane przez von Mohla rozwiązania zostały wykorzystane w niemieckiej Ustawie Zasadniczej. Autor dysertacji stwierdza wręcz (s. 355), że poglądy von Mohla mają wymiar współczesny, ponieważ stały się „tłem aksjologicznym dla instytucji prawnych obecnych w ustroju Niemiec”. Tym samym recepcja myśli von Mohla znajduje swoje odzwierciedlenie w obecnym pojmowaniu zasady państwa prawnego oraz zasady państwa socjalnego, zapisanych w konstytucji Republiki Federalnej Niemiec. W pełni podzielam stanowisko doktoranta w tej materii.

Drobny niedosyt budzi brak odniesienia się przez Autora dysertacji do kwestii: czy w XIX wieku poza von Mohlem tworzono koncepcje analogiczne do idei państwa prawnego? Zarówno w Niemczech, ale też i w innych krajach? Warto byłoby poświęcić tej kwestii kilka zdań, przed oddaniem rozprawy do druku. Z kolei odnosząc się do Mohlowskiej koncepcji nieodpowiedzialności zwierzchnika państwa (s.296 i 302) można by się pokusić o porównanie tej koncepcji do doktryny decyzyzjonizmu Carla Schmitta. Czy Schmitt odnosił się do poglądów von Mohla? Być może odpowiedź na te pytania pozwoliłaby dowieść stałej aktualności von Mohla na gruncie niemieckiej myśli politycznej, również w dobie międzywojnia.

Reasumując: przytoczone uwagi podkreślają moją bardzo wysoką ocenę recenzowanej rozprawy doktorskiej. W moim przekonaniu Doktorant w sposób bardzo dobry odpowiedział na postawione we wstępie pracy pytania badawcze.

6. Wnioski

Konkludując uważam, że Doktorant wykazał się wiedzą z zakresu znajomości poglądów na państwo Roberta von Mohla i ich przydatności we współczesnych badaniach nad myślą polityczną i prawną. Magister Paweł Lesiński w sposób rzeczowy i kompetentny oraz, co nie zawsze było zadaniem łatwym, bezstronny, poddał analizie i ocenie badane kwestie. W mojej ocenie poprzez sformułowanie przez doktoranta pytań o aksjologiczne fundamenty państwa i prawa jego dysertacja jest niezwykle ważna również dla obecnego dyskursu publicznego.

Bibliografia wskazuje na bardzo dobrą znajomość literatury przedmiotu i głównych ujęć teoretycznych problematyki będącej przedmiotem rozprawy. Ponadto dysertacja doktorska przynosi klarowne rozwiązanie określonego zadania badawczego, jakim jest wykazanie, że państwo w myśli Roberta von Mohla było ujmowane w sposób całościowy, a jego koncepcja

korzystała z poglądów wypracowanych przez Autorów XVIII wieku (doktryna absolutyzmu monarszego) oraz idei wypracowanych przez myślicieli liberalnych w XIX stuleciu.

To wielowymiarowe i interdyscyplinarne ujęcie zaproponowane przez Doktoranta nie było zadaniem łatwym, a zostało przez niego wykonane w bardzo dobry sposób. Autor wykazał poprawność metodologiczną. Umiejętnie sformułował pytania i poszukując odpowiedzi, wykorzystał szeroki repertuar narzędzi badawczych.

W mojej ocenie rozprawa mgra Lesińskiego stanowi ważny głos w obecnej dyskusji nad miejscem i rolą koncepcji państwa prawnego, jak i jego postrzeganiem nie tylko w dyskursie naukowym, ale także w toczonej debacie publicznej. Ponadto uważam, że w warstwie źródłowej oceniana dysertacja posiada istotne wartości epistemiczne, które zasługują na udostępnienie poprzez publikację szerszemu gronu czytelników. Wobec powyższego z pełnym przekonaniem wnoszę o wyróżnienie rozprawy doktorskiej Pana Magistra Lesińskiego i jej szybkie ogłoszenie drukiem.

Wszystko to uzasadnia ocenę, że rozprawa doktorska mgra Pawła Lesińskiego jest oryginalnym opracowaniem problemów w niej opisanych, tym samym spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13 ust. 1 ustawy a dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789), w związku z art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669). Wnoszę zatem o jej dopuszczenie do dalszego procedowania.

Dr hab. Mirosław Sadowski prof. nadzw. UW